

REFLEXELE UCR. VEŽA ÎN TOPONIMIA ROMÂNEASCĂ*

MIRCEA CIUBOTARU

La 22 noiembrie 1688, Constantin Cantemir-Voievod dădea o carte lui Ion Racoviță ca să-și aducă un țigan fugar, cu familia sa, de oriunde s-ar afla, „ori în țigani domnești, ori boierești, ori călugărești, ori hie în ce veja l-or afla...”. Glosând, ca de obicei, pe marginea arhaismelor, slavonismelor sau a cuvintelor rare, editorul documentului (original românesc) scrie: „*Veja*, malorus = colibă, căruță, «ori în ce veja l-ar afla» sau în orice colibă ca lingurar, ori în ce căruță ca căldărar. Cuvântul *veja* nu figurează în celelalte limbi slave, ci numai în ruteană”¹.

Dicționarele limbii române nu înregistrează un apelativ *veja* cu un sens congruent cu textul citat mai sus. În DLR (s. v.) se găsește cuvântul *vejă*, ca variantă a lui *vejie*, cu sensurile „tulpină a porumbului” și „pănușă uscată” și cu etimologie necunoscută. Încercând să circumscriem mai exact semantismul cuvântului *veja*, atestat în 1688, observăm că el apare într-un context caracteristic actelor domnești din Moldova emise pentru urmărirea țiganilor sau „vecinilor” fugari, în secolele al XVI-lea – al XVIII-lea. Am inventariat încă 35 de astfel de documente, dintre anii 1595 și 1763², în care, într-o formulă aproape invariabilă, se precizează condiția juridică în care s-ar putea afla fugarii. În 19 documente găsim conținutul cel mai cuprinzător, care prevede cinci situații posibile: „ori pe unde îi va găsi în țara domniei mele sau în târg sau în sat domnesc sau boieresc sau călugăresc sau în slobozie sau oriunde și în orice loc...” (act slavon din anul 1617); „veri s-ar fi în sat domnescu, veri boierescu sau călugărescu sau în slobodzie ori la târg” (act românesc, original, din 1619). Într-un document din 1627 se arată că

* Comunicare la al X-lea Simpozion Național de Onomastică, Cluj-Napoca, 26–28 octombrie 1993.

¹ Gh. Ghibănescu, *Surete și izvoade*, VIII, Iași, 1914, p. 323.

² DIR, A, XVI, 4, p. 120 (a. 1595); *ibidem*, XVII, 1, p. 16 (a. 1601); *ibidem*, XVII, 2, p. 155, 159 (a. 1608), p. 305 (a. 1610); *ibidem*, XVII, 3, p. 42 (a. 1611–1623); *ibidem*, XVII, 4, p. 167 (a. 1610), p. 313, 375, 384 (a. 1619), p. 421, 424, 471, 478 (a. 1620); *ibidem*, XVII, 5, p. 78 (a. 1621), p. 251 (a. 1623); DRH, A, XIX, p. 210, 258 (a. 1627), p. 391, 392, 394, 399 (a. 1628); Ioan Bianu, *Documente românești*, București, 1907, p. 183–184, 189 (a. 1631); DRH, A, XXI, p. 139 (a. 1632), p. 483 (a. 1633); Gh. Ghibănescu, *op. cit.*, III, Iași, 1907, p. 78 (a. 1639), p. 79 (a. 1642); *ibidem*, VII, Iași, 1912, p. 125 (a. 1642); *ibidem*, III, Iași, 1907, p. 77 (a. 1648); *ibidem*, V, Iași, 1908, p. 87 (a. 1674); *idem*, *Ispisoace și zapise*, V, 1, Iași, 1921, p. 31 (a. 1702); T. Codrescu, *Uricarul*, XXI, Iași, 1892, p. 387 (a. 1740); Gh. Ghibănescu, *Surete și izvoade*, VIII, p. 352 (a. 1746); Alexandru Vitencu, *Vechi documente moldovenești*, Cernăuți, 1925, p. 27 (a. 1763).

țigani fugari ar putea fi descoperiți nu numai în sate și târguri, ca și vecinii, dar și „în sălașele domni-mele sau în sălașe boerești sau la curte boerească sau hie unde-i va afla...” (original românesc). Este evident faptul că Gh. Ghibănescu definește aproape exact termenul în discuție, cu precizarea că *veja* din 1688 trebuie înțeles ca „sălaș țigănesc”, înțeles apărut prin extensie din sensurile „locuință primitivă”, „colibă”³, „bordei”, chiar „căruță cu coviltir”, „cort de nomad”, toate regăsite în diverse limbi slave, nu numai în ucraineană⁴.

O chestiune aparte o constituie prezența, unică, a acestui cuvânt în documentul românesc, din 1688, al cărui pisar nu este menționat. Este foarte probabil că fie marele logofăt Tudose Dubău, fie diecii Gligore și Toader Beldiman, activi în cancelaria domnească din acest an⁵, erau cunoscători ai limbii ucrainene, fapt normal în contextul cultural al epocii, când cuvântul va fi fost întrebuintat ca un „neologism”, cu oarecare circulație în mediile cărturărești, dar fără șanse de impunere în concurență cu sinonime vechi și generale în limba română. Așadar, cu o singură atestare și fără flexiune românească, *veja* nu poate fi considerat un apelativ românesc, fapt ce implică dificultăți în explicarea unor toponime din Moldova, în certă relație etimologică și semantică, totuși, cu acest cuvânt.

La 6 iunie 1469⁶, Ștefan-Voievod întărea lui pan Oană Pășcu și fratelui său Ivașco Pășcu mai multe sate, o „prisacă lângă Veție” și „un loc de moară pe Țacovăț din gios de gura Veții”. Documentul este o copie din anul 1812 de pe un surt din 1804 al lui Pavel Debrîț. Copistul încearcă o explicație etimologică a numelui, observând: „Veța în limba leșească ari înțălegeri de un turn sau stâlp zidit, iar aice să înțălegi a fi ori numili pârăului ori a unii văi”⁷. Nota copistului dovedește că ne aflăm în fața unei erori de scriere a toponimului, ca și în cazul

³ Melchisedec, în *Chronica Hușilor și a Episcopiei cu asemine numire*, București, 1869, p. 103, citează o carte de la Duca-Vodă, din 1678, pentru căutarea unor vecini fugari „ori în târgu, ori în satul Domniei mele, ori în sat boieresc, ori călugăresc, ori în slobozic, ori în Budă [sic], ori hie unde-i vor afla”, explicând cuvântul *budă*, care „înseamnă o locuință retrasă în pădure, unde locuiesc ciobanii sau pădurarii sau lemnarii; aceea ce mai în urmă s-a numit la noi odae”. Despre sensul real al apelativului („exploatare de silitră sau de potasă”), vezi Mircea Ciubotaru, *Toponimele Buda. Implicații lexicografice și metodologice*, în SCO, 1, 1995, p. 113–137.

⁴ F. Miklosich, *Etymologisches Wörterbuch der slavischen Sprachen*, Viena, 1886, p. 389; Max Vasmer, *Russisches Etymologisches Wörterbuch*, Heidelberg, I, 1953, p. 178; E. Murzaevy, *Slovar' mestnyh geograficheskih terminov*, Moscova, 1959, p. 52; *Slovník ukains'koj movi*, Kiev, I, 1970, p. 316; *Etimologičnij slovník ukrains'koj movi*, Kiev, I, 1982, p. 344. Vladimir Šmilauer, în *Handbuch der slavischen Toponomastik*, Praga, 1970, p. 190, inventariază formele și sensurile pe care v. sl. *veža* le capătă în limbile slave moderne: rus., bielorus., ucr. și slov. *veža*, pol. *wieża*, osorab. *wěža*, usorab. *wjaža*, ceh. *věž* și sln. *věža*.

⁵ *Catalogul documentelor moldovenești din Direcția Arhivelor Centrale (CDM)*, IV, București, 1970, nr. 1128, 1130, 1136, 1137, 1140, 1144, 1150, 1151, 1163. Tudose Dubău se refugiase în Polonia, în anii 1681–1683 (C. Giurescu, *Izvoarele lui Tudose Dubău, Miron Costin și Vasile Demian*, în BCI, I, 1915, p. 186), și cunoșteau desigur polona, dar în această limbă *veja* are doar sensul „turn”, „clopotniță”.

⁶ DRH, A, II, p. 236.

⁷ *Ibidem*, p. 237.

hidronimului *Țacovăț*, pentru *Șacovăț*. Este sigur că în originalul slavon și în suretul lui Pavel Debrîț numele era scris *Veja*, fiindcă numai acest cuvânt are în polonă sensul știut de copist. Contrar opiniei editorilor documentului⁸, greșeala este a copistului și nu a traducătorului, iar *Veia*, considerată, într-o paranteză inutilă, ca alt nume al pârâului, este o formă inexistentă în realitate. Greșeala din copia din anul 1812 a trecut apoi în rezumate din opisuri de documente, în anaforele și în copii ulterioare, unele editate⁹.

Aceeași prisaică „unde cade în gura Vejii în Șacovăț” sau „cea prisacă ce cade în gura Vejii în Șacovăț, din gura Vejii în sus” este menționată și la 20 iunie 1578¹⁰. Pârâul *Veja*, atestat și la 6 septembrie 1668¹¹, în hotarul codrului domnesc, este un afluent de 18 km, pe dreapta Șacovățului, râu din bazinul superior al Bârladului. Prin polarizări și diferențieri, de la hidronim au apărut toponimele *Valea Vejei*, *Dealul Vejei (Veja)*, *Coasta Vejii*, *Pădurea Veja*, *Huciul Veja*, *Fundul Vejei* și *Drumul Vejei*. Un cătun *Veja*, atestat din 1837, împărțit din anul 1887 în două sate, *Veja-Clăcași (Veja Statului)* și *Veja-Lingurari*, unificat apoi în 1924, există și astăzi în comuna Stănița din județul Neamț¹². Un alt sat de pe aceeași vale, *Vadul Vejei*, menționat începând din anul 1871 și numit în unele documente cartografice și *Cornișul*, se află în comuna Țibana din județul Iași¹³. Atestat din anul 1469 ca nume al unui pârâu, *Veja* nu este, totuși, la origine, un hidronim, așa cum se va dovedi mai jos.

Alte trei toponime *Veja*, din Bucovina și Maramureș, desemnează înălțimi dominante în zone muntoase.

În anul 1534, se indica *Veja Simea* în hotarul Mănăstirii Moldovița¹⁴. Același munte era un reper în hotarul Mănăstirii Putna, în 1646 (*Veje*) și 1647 (*Vejea*)¹⁵, iar în 1783 pe Obcina Feredeului se arăta „un vârf numit *Veja*, unde se întâlnesc trei hotare, al Câmpulungului, al Moldoviței și branștea Putnei”¹⁶. În 1808, cu prilejul

⁸ *Ibidem*, nota 3.

⁹ *Catalog de documente din Arhivele Statului Iași. Moldova*, vol. I, 1398–1591, București, 1989, nr. 202.

¹⁰ DIR, A, XVI, 3, p. 98. Text slav, în Gh. Ghibănescu, *Surete și izvoade*, XIX, Iași, 1927, p. 106: w оуѣтіе вежа.

¹¹ CDM, III, nr. 1685. Atestările ulterioare sunt numeroase. Reținem doar, pentru forme și grafii, unele evident eronate: „de acolo drept pre dispre *Veje*”, în 1669 („Ioan Neculce”, IV, 1924, p. 10); „iar de acolo drept despre *Vejan*”, în 1670; „zarea dealului *Dveji*”, în 1784 (T. Codrescu, *op. cit.*, XVII, p. 22, 87).

¹² *Tezaurul toponimic al României. Moldova*. Volumul I. *Repertoriul istoric al unităților teritorial-administrative. 1772–1988*, Partea a 2-a, București, 1992, p. 1295.

¹³ *Ibidem*, p. 1258–1259.

¹⁴ DIR, A, XVI, 1, p. 366.

¹⁵ CDM, II, nr. 1918, 1962.

¹⁶ T. V. Ștefanelli, *Documente din vechiul ocol al Câmpulungului Moldovenesc*, București, 1915, p. 143. În hotarnica publicată de Teodor Bălan, *Din istoricul Câmpulungului Moldovenesc*, București, 1960, p. 136, reperele sunt: „la alt vârf, zis *Vesăsâni* [=*Veja Simea*, în 1546], la pârâul *Benca*, pe vârf zis *Vieja*...”.

unei vânzări, rămâne nevândută „dreaptă partea me care să numește Veja ce mare în fundul Beniei... până în Prisloape la Hrebenețu... și de acolo cât iaste Veja ce mare toată...”¹⁷. Din secolul al XIX-lea, prin acord subînțeles cu apelativul *munte*, oronimul capătă forma masculină *Vejul*, atestată și în grafii germane sau poloneze, care redau, adesea eronat, pronunții românești și huțule: *Weszy wieliki*, *Weszy malyi*¹⁸, *Vežul Velai*¹⁹, *Veši-Velichi*, *Malii-Velichi* [sic], *Veši-Velicul*, *Vešii Velichii*, *Vešii Malei*, *Weszyi Malyi*, *Weszyj Weleki*²⁰ și *Weszy*²¹. O etimologie populară deformează numele celor două vârfuri în *Văzul mare* și *Văzul Mic* (= *Vejul Mare* și *Vejul Mic*, „pe huțânește”), fiindcă de pe culmea lor, „când e timp frumos și senin se poate vedea până la Cernăuți”²². Anchetele efectuate de Dragoș Moldovanu atestă astăzi doar formele masculine ale oronimelor. Cele două înălțimi, de 1494 m și 1419 m, de la izvoarele Brodinei, Moldoviței și Moldovei, se ridică deasupra unor plaiuri care leagă satele Brodina de Moldova-Sulița și acesta din urmă de Argel. Un sat *Vejul* (Mare), menționat din 1919, este astăzi un cătun al satului Moldova-Sulița²³.

Același oronim se regăsește într-un act din 1797, când se vinde o parte din Bănila de pe Siretul Mic, din ținutul Sucevei, „din partea de jos cu munții *Vejul* cel Mare, *Vejul* Ciudeiului...”²⁴. Documente cartografice, în diverse grafii, localizează la sud de Bănila Moldovenească, din raionul Storoiineț (Ucraina), un vârf de 748 m altitudine, *Weszu*, o poiană *Weży* și pădurea *Weczu*²⁵, vârful *Wezy*²⁶ și *Veciu*²⁷.

În sfârșit, o *Veža* de 937 m altitudine o descoperim la nord-est de satul Crisfalău, în Maramureșul istoric, pe dreapta unui mic afluent al Tisei, aproape de izvoarele acesteia²⁸.

La 10 octombrie 1616²⁹, cu prilejul întăririi unor părți ale satului Focșăști, de pe gârla Putnii (Vrancea), se dau mărturie și pentru o „bucată de loc din curmătura Sohovejii” și „pe altă bucată de loc, din dialu Sohovejii”. Documentul, o traducere al unui ispisoc slavon, este decisiv pentru etimologia toponimului *Soveja*. Este evident faptul că, până la începutul secolului al XVII-lea, s-a menținut forma

¹⁷ T. V. Ștefanelli, *op. cit.*, p. 339.

¹⁸ *Administrativ Karte von den Königreichen Galizien und Lodomerien mit dem Grossherzogthume Krakau und den Herzogthümern Auschwitz, Zator und Bukowina*, planșa *Umgebungen von Putilla*, Viena, 1880.

¹⁹ *Marele dicționar geografic al României*, IV, București, 1901, p. 382.

²⁰ Em. Grigorovitză, *Dicționarul geografic al Bucovinei*, București, 1908, p. 48, 49, 153, 237.

²¹ G. Freytag, *Detailskarte vor Nord-Rumänien (Moldau) und der Bukowina*, Viena, 1916.

²² Simeon Florea Marian, *Tradiții populare române din Bucovina*, București, 1895, p. 240, 241.

²³ *Tezaurul toponimic al României. Moldova*, I₂, p. 1295.

²⁴ Teodor Bălan, *Documente bucovinene*, VI, București, f. a., p. 414.

²⁵ *Administrativ Karte...*, planșa *Umgebungen von Kosson, Kutty, Bisznitz und Putilla*.

²⁶ M. D. Moldovanu, *Storoiineț-Câmpulung*, hartă, sc. 1 : 300 000 [f. a.].

²⁷ Eusebiu Pașcan, *Harta Bucovinei după Eduard Fischer*, 1914, și C. Teodorescu, *Bucovina administrativă și forestieră*, 1934.

²⁸ Planșa *Szatmár-Németi*, sc. 1 : 200 000, 1914 (hartă militară maghiară).

²⁹ DIR, A, XVII, 4, p. 54, 55.

originară a unui nume slav compus, ca și *Sohodol* „Valea Seacă”³⁰ și *Suhovert* „Vârful Sec”³¹. Un toponim *Sohaveja „Veja Seacă” a devenit *Sohoveja* prin asimilarea lui *-a*³², apoi *Sooveja*, fază intermediară, ca în *Sohodol* > *Soodol* > *Sodol*³³, și *Soveja*, toponim desemnând o înălțime golașă sau un pârâu secat. Necunoașterea actului din anul 1616 a întârziat explicarea corectă a acestui toponim, la originea căruia G. Weigand credea că poate fi ucr. *sova* „Eule”, „bufniță”³⁴, inadmisibil formal și greu de motivat semantic. Al. P. Arbore a preluat această etimologie, complicând-o prin artificii fonetice³⁵, în timp ce Iorgu Iordan evită discuția, care nu-și găsește un loc în studiile sale de toponimie³⁶.

Identificarea unei Veje Seci (v. sl. *Sohoveja*) este foarte probabilă. Muntele Coașa, dintre satele Tulnici și Soveja, are pe culme o depresiune, numită în documente *Curmătura Sovejei*³⁷. Pe aici trece un important drum între bazinele hidrografice ale Putnei și Sușiței, peste hotarul istoric al zonei Vrancei. În secolul al XVII-lea, Soveja era o moșie care „umbra pe patru bătrâni”, aceiași și în moșia vecină Câmpurile. Satul era siliște în 1646, când răzeșii vând lui Matei Basarab cele patru părți „din săliște Sovejii, pe apa Sușiței în sus”, „din sat Soveja, în ținutul Putnii, ...în deal pe pârâul Cârligaților, pân în curmătura Sovejiei, unde să hotărăște Vrancea” și „din săliștea Sovejiei, însă pe pârâul Dobromirei, unde să împreună cu locul domnesc”³⁸. Aici, pe apa Dobromirului, domnul muntean rezidește în 1645 o mai veche ctitorie, din 1640, Mănăstirea Dobromira, simbol al păcii cu Vasile Lupu, după confruntări fratricide. În anul 1665, se întăreau Mănăstirii Dobromira, „pre Soveja...la obârșia Dobromirului” Munții Zboinei, iar în 1733, când se face hotarnica mănăstirii, se menționa „obârșia Dobromirului... de acolo în curmătura Sovejii”³⁹. Este posibil ca numele anterior al pârâului

³⁰ Ion Iordan, Petre Giștescu, D. I. Oancea, *Indicatorul localităților din România*, București, 1974, p. 234–235, înregistrează 16 localități actuale și dispărute, în județele Alba, Bacău, Bihor, Brașov, Gorj, Hunedoara, cu numele *Sohodol*, inclusiv un sat *Sohodor* [sic!]. *Sohodolița*, vale lângă satul Trebeș din județul Bacău, este menționată în anul 1616: DIR, A, XVII, 4, p. 67.

³¹ *Suhovert*, fost sat, înglobat în orașul Coțmanul Mare din regiunea Cernăuți, este atestat începând de la 26 august 1503: DRH, A, III, p. 515.

³² Cf. pol. *Białowieza* > *Bialowieza*, prin disimulare, la S. Rospod, *Struktura i stratigrafija drevnerusskih toponimov*, în *Vostočno slavjanskaja onomastika*, Moscova, 1972, p. 51.

³³ Iorgu Iordan, *Toponimia românească*, București, 1963, p. 128, nota 4. *Valea Suhodolului* sau pârâul *Sodolul*, afluent al Nistrului, sunt menționate în 1771 și 1776 de Teodor Bălan, *op. cit.*, VI, p. 220, 225, iar *Sodolu* sau *Sodoli*, fost sat la confluența pâraielor Crasna și Lohan din fostul județ Fălciu (azi în județul Vaslui), în *Marele dicționar geografic al României*, V, București, 1902, p. 449, 625.

³⁴ G. Weigand, *Ursprung der südkarpatischen Flussnamen in Rumänien*, în „XXVI–XXIX Jahresbericht des Instituts für rumänische Sprache zu Leipzig”, 1921, p. 89.

³⁵ Al. P. Arbore, *Toponimie putneană*, în „Milcovia”, I, 1930, vol. I, p. 31.

³⁶ Cf. Iorgu Iordan, *Toponimie putneană*, în „Milcovia”, IV, 1933, vol. I–II, p. 1–32, unde îmbogățește materialul onomastic și critică unele etimologii propuse de Al. P. Arbore.

³⁷ Simion Hîrneă, *Locuri și legende vrâncene*, București, 1972, p. 146.

³⁸ Aurel Sava, *Documente putnene*, I, Focșani, 1929, p. 12, 13, 171. Zapisurile sunt menționate și în *Anaforaua Vrâncii* din 1813, publicată în anul 1900, p. 20–21.

³⁹ Aurel Sava, *op. cit.*, II, Chișinău, 1931, p. 5, 13.

Dobromirul, hagionim secundar în raport cu hramul mănăstirii, să fi fost *Soveja*. În această situație, este probabilă următoarea cronologie a toponimelor: *Suhoveja*, oronim, toponim primar; *Suhoveja (Soveja)*, hidronim, toponim secundar; *Soveja*, oiconim, toponim terțiar. Etapa a doua nu este obligatorie.

Un pârâu *Soveja*, afluent al Berheciului⁴⁰ (al Pereschivului, după G. Weigand, sau al Bârladului, după Al. P. Arbore), cu izvorul în Dealul Cetățuiei, la est de satul Homocea, este un toponim secundar, format prin polarizare de la numele unei părți a moșiei Galbeni, azi Buda, din comuna Corbița, județul Vrancea, dăruiată în 1768 de Ursul Vartic mănăstirii *Soveja*⁴¹.

Ignorat de Iorgu Iordan, considerat de origine antroponimică de N. A. Constantinescu⁴², toponimul *Veja*, cu varianta *Vejul* (Mare și Mic), a fost explicat de Dragoș Moldovanu, citându-l pe Vl. Șmilauer, prin ucr. *veža* „turn”, figurat pentru „vârf de munte”, nume aparținând stratului est-slav anterior infiltrațiilor huțule⁴³. Etimologia și datarea oronimului sunt corecte, dar se impun unele observații și sugestii suplimentare.

Cele cinci *Veje* (inclusiv *Soveja*) repartizate aici se repartizează în toată Moldova de la vest de Prut, de la limita de nord a Vrancei și până în Bucovina de nord și în Maramureș, exclusiv în zone montane sau de dealuri înalte, în spațiul de influență lingvistică est-slavă (ucraineană). Este aproape cert faptul că anchetele toponimice ar putea identifica și alte *Veje*, îndeosebi în Bucovina, Maramureș și Galiția.

Este clar că numele unor obiecte geografice atât de importante, cum sunt munții și dealurile, nu puteau proveni, prin extensie, de la niște *veje* ucrainene, colibe sărăcicioase, cu existență efemeră și pierdute prin pădurile nesfârșite al începutului celui de al doilea mileniu, ci, mult mai probabil, prin metaforizare, de la aspectul dominant, ca un turn, al unor înălțimi distincte într-o anumită regiune.

Câteva situații speciale, a cel puțin trei dintre cele cinci toponime luate în discuție, cer o abordare mai documentată a problemei. *Soveja* este un important nod de comunicație pe drumurile spre Vrancea, spre valea Cașinului și spre Transilvania. Pe muntele Zboina a fost un vechi punct de strajă, un „veghe”, necesar pentru supravegherea trecătorilor din și spre Ardeal. În perioada stăpânirii cumanilor în Milcovia, regiunea a fost, cu siguranță, bine păzită. Un post de veghe înalt, eventual într-o mică palancă, o *vejă*-turn deci, poate fi admisă aici fără dificultate.

Situația este similară în bazinul superior al Bârladului, într-o zonă de trecere, pe văile Gârbovățului și Șacovățului, spre valea Bahluiului, pe la Sinești, și spre

⁴⁰ Marele dicționar geografic al României, V, p. 453.

⁴¹ Din tezaurul arhivistic vasluian. Catalog de documente. 1399–1877, București, 1986, p. 82.

⁴² N. A. Constantinescu, *Dicționar onomastic românesc*, București, 1963, p. 466. Satul *Veja* este pus în relație cu numele de persoană *Veju*, etimologie preluată de Al. Obreja în *Dicționar geografic al județului Iași*, Iași, 1979, p. 242.

⁴³ Dragoș Moldovanu, *Stratificarea genetică a toponimiei românești și problema continuității românilor (I)*, în ALIL, XXIX, A, 1983–1984, p. 380–381.

valea Siretului, prin satele actuale Ghidion și Nistrea. Pe partea dreaptă a pârâului Veja, două înălțimi, dintre cele mai mari din Podișul Central Moldovenesc, domină peisajul: Măgura Gârbeștilor, de 422 m, cu un profil ascuțit din perspectivă nordică și sudică, și Dealul Cetății, mai înalt, de 460 m, dar cu aspect de culme. Pe acest deal, în punctul de maximă altitudine, la Cetatea Mică, numele probabil al unei vechi pâlânci, nedocumentată însă arheologic, s-a întemeiat în anul 1801 un schit⁴⁴. Foarte aproape, La Șanțuri, se află Cetatea Mare, menționată din anul 1706⁴⁵, o fortificație cu două rânduri de șanțuri, probabil dacică sau mai veche, dar cu posibile utilizări medievale timpurii. Din cele două „cetăți” se putea supraveghea și controla drumul dinspre Dagâța spre Vadul Vejei sau dinspre Țibănești, pe valea Călinei, pe la punctul numit *Prislop*, toponim care dovedește circulația prin aceste locuri împădurite în perioada simbiozei româno-slave. O „vejă” pe locul uneia din cele două cetăți, la Cetatea Mică mai curând, poate fi presupusă cu mare probabilitate. Pârâul care curge de sub schitul actual, pe panta de nord a dealului, numit poate *Pârâul Vejei* în primele secole de după anul 1000, va fi transferat numele său prin extensie, de la afluent la cursul principal, pârâului numit încă din 1469 *Veja*, afluentul Șacovățului lângă satul actual Gârbești.

De asemenea, de pe Vejele din Obcina Feredeului, care dominau plaiurile dintre trei bazine hidrografice, se puteau supraveghea, în aceeași perioadă, și Prisloapele din apropiere, amintite în anul 1808.

Surse medievale rusești documentează o evidentă extensie a sensului primitiv al cuvântului ucr. *veža* „locuință rudimentară” spre „șatră”, „căruță cu coviltir” și „turn de cetate”. A. A. Potebnea explica ultima evoluție semantică prin împrejurarea folosirii căruțelor încărcate (cu fân, de pildă), ca mijloc de apărare, dar și ca berbec de asalt la porțile cetăților⁴⁶. În *Letopisețul* de la Mănăstirea Ipatiev, din secolul al XV-lea, se relatează plecarea, în anul 1190, a cneazului Vladimir Iaroslavici din Ugor „из Вежыя каменое”⁴⁷, „din Cetatea de piatră”. *Cronica lui Nestor* sau *Povestea anilor de demult*, elaborată la începutul veacului al XII-lea, transmite cele mai vechi atestări ale „vejelor” cumaniilor, pecenegilor și chazarilor, dintre Nipru și Volga. În anul 965, Sveatoslav cucerește de la chazari cetatea lor *Bela Veža* (*Бѣла Вежа*), iar Vladimir Monomahul bate pe poloveți între anii 1113 și 1125, la *Bela Veža*⁴⁸, azi *Sarkel-Belaia Veja*, oraș pe Nipru, în regiunea Pereiaslavului. Între „vejele” considerate de Victor Spinei⁴⁹ simple adăposturi fortificate, ridicate pentru iernare sau pentru a face față atacurilor cnezilor ruși și

⁴⁴ Arhivele Naționale București, Schitul Cetatea Mică, pachet I/3. Fragmente ceramice cucuteniene și din secolele XVII–XVIII sunt identificate de Vasile Chirica și Marcel Tanasachi, în *Repertoriul arheologic al județului Iași*, I, Iași, 1984, p. 118.

⁴⁵ CDM, V, nr. 573.

⁴⁶ *Slovar'-spravočnik „Slova o polku Igoreve”*, I, Moscova, 1965, p. 94.

⁴⁷ *Ibidem*.

⁴⁸ *Izvoarele istoriei românilor*. Vol. VII. *Cronica lui Nestor*, București, 1935, p. 71, 211.

⁴⁹ Victor Spinei, *Realități etnice și politice în Moldova Meridională în secolele X–XIII. Români și turanici*, Iași, 1985, p. 103.

tichiilor negre, măcar acelea menționate mai sus trebuie să fi fost cetăți de piatră albă (calcar). Nici vejele din Moldova nu vor fi fost cetăți de tip Horodiștea, ci simple locuri de veghe, probabil cu foșoare înalte de lemn pentru observarea drumurilor, fapt ce explică lipsa vestigiilor arheologice pe locurile menționate în acest studiu.

LES REFLETS DE L'UKR. VEŽA DANS LA TOPONYMIE ROUMAINE

RÉSUMÉ

Le mot *veja* utilisé dans un document moldave de l'année 1688 avec le sens probable «campement de Bohémiens» n'est pas, de ce fait, un nom de la langue roumaine. Par conséquent, quelques toponymes du territoire de la Moldavie historique et du Maramureș historique ne peuvent pas être expliqués par le mot *veja*, mais par le nom ukrainien *veža* «tour», au sens figuré «sommet de montagne» pour des oronymes et, peut-être, «fortification primitive» pour les toponymes *Veja* du bassin supérieur de la rivière de Bârlad et pour celui de la limite du nord de la région de Vrancea, qui est devenu, par un transfert toponymique (en ukrainien) *Sohoveža* «Veža desséchée» > roum. *Soveja*.

Institutul de Filologie Română
„A. Philippide”
Iași, str. Th. Codrescu, nr. 2